

Mikecz Dániel

HOVA TŰNTEK AZ ALTERGLOBOK?

A GLOBALIZÁCIÓKRITIKUS MOZGALMAT
ÉRINTŐ DEMOBILIZÁCIÓS TÉNYEZŐK

A tanulmány azt a kérdést feszegeti, hogy milyen események nyomán ért véget a globalizációkritikus tiltakozási ciklus. A tiltakozási ciklusokkal foglalkozó szakirodalom alapján a következő demobilizációs faktorokat különböztettem meg: a közfigyelem megváltozása, a döntéshozatalba való bevonás, a mozgalom intézményesedése, a mozgalmi sikeresség. A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások nyomán a közfigyelem hirtelen változott meg, elsősorban az Egyesült Államokban. A nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, WTO, Világbank) az ezredforduló óta fokozott mértékben vonnak be NGO-kat a munkájukba, ez azonban inkább a döntéshozatal transzparenciáját erősíti. Az intézményesedésre a legjobb példát a Társadalmi Világfórum jelenti. A mozgalom sikerének tekinthető, hogy a pénzügyi válság miatt is előtérbe állított regulációs intézkedések egybecsengenek a globalizációkritikus mozgalom korábban is hangoztatott alternatív gazdasági elképzeléseivel, ugyanakkor nehéz megítélni, hogy ez milyen mértékben köszönhető a mozgalmi tevékenységnek. A magyar globalizációkritikus mozgalom esetében a demobilizáció két legfontosabb okának az LMP megalapítását és a radikális jobboldali utcai mobilizációt tekintem.

Az alábbi tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen események következtében jutott el a globalizációkritikus tiltakozási hullám leszálló ágba. Az utóbbi években ugyanis egyre ritkábbak a látványos akciók, az utolsónak talán a német szervezetek által a G8 Heiligendammban rendezett tanácskozása idejére szervezett tiltakozás tekinthető. A tanulmány elején áttekintem a mozgalom kialakulását, valamint annak legfontosabb jellemzőit, majd a mozgalomkutatás szakirodalmának segítségével a demobilizációs tényezőket veszem sorra, végül kitérek a magyar globalizációkritikus mozgalomra is.

Az ezredforduló környékén a globalizációkritikus mozgalom megjelenése mutatta, hogy talán még sincs olyan közel a történelem vége, mint ahogyan azt a bipoláris világrend megszűnése után sokan gondolták. A rendszeralternatíva kézzelfogható hiánya lehetőséget teremtett a kapitalizmus globális kiépítésére, ami azonban magával hozta ennek a globális totalitásnak a kritikáját. Az ellenállás új formái bontakoztak ki, amelyek már nem voltak belekényszerítve a hidegháború kettős logikájába. A globalizációkritikus mozgalmon belül találhattak közös nevezőt a korábban érdekközösségüket felfedezni nem tudó csoportok, így a latin-amerikai bennszülöttek mozgalmai, a nyugat-európai zöldek, a feministák, a farmerek. A neoliberais gazdasági kurzus hegemoniája ellen hangjukat felemelő csoportok jelezték, hogy az unipoláris világrendben is sokan vannak, akik szerint „lehet más a világ”.

A globalizációkritikus mozgalom zászlóbontásának a WTO elleni 1999-es seattle-i tüntetés tekinthető, ez volt az a tiltakozó esemény ugyanis, amely világszerte ismerttette a mozgalmat. A mozgalom céljait, a jellemzően karneválszerű tiltakozási formákat, valamint magát a mozgalmat is a médián keresztül ismerhette meg a globális

közvélemény. A tüntetésekről készült televíziós beszámolók jelentőségének felismerése vezetett többek között ahhoz, hogy a globalizációkritikus aktivisták létrehozták az indymedia hálózatot, azzal a céllal, hogy a globalizációkritikusokkal szimpatizálókat első kézből informálják a mozgalom céljairól, a fontosnak ítélt problémákról, a megfelelően vélt eszközökről. Az indymedia hálózat másfelől lehetőséget adott a mozgalomba való becsatlakozáshoz, illetve segítette az egyes mozgalmi szervezetek, aktivisták közötti globális koordinációt.

Nem Seattle-ben került sor először a neoliberális globalizáció elleni tiltakozásra. Gyakran kerül említésre a mexikói Chiapas tartományban 1994-ben szárnyat bontó zapatista mozgalom. A Zapatista Nemzeti Felszabadító Hadsereg a színe lépését 1994. január 1-jére időzítette, amikor is életbe lépett az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA), amely – a zapatisták szerint – tovább élezi a különbséget a szegény (azaz jórészt bennszülött) és a gazdag mexikóiak között, ráadásul egészében véve hátrányos a mexikói népre nézve. A zapatisták tehát a tőkeáramlás korlátait lebontani igyekvő nemzetközi egyezmény ellen tiltakoztak azok nevében, akiket a liberalizált tőkemozgás megélhetésükben, életmódjuk fenntartásában veszélyeztet.

A zapatista felkelés és a „seattle-i csata” közötti időszakban azonban sor került egy olyan politikai eseményre is, amely jelentősen meghatározta a globalizációkritikus mozgalom karakterét. Ez az esemény a Multilaterális Befektetési Megállapodás (Multilateral Agreement on Investment, MAI) kapcsán kibontakozó tiltakozó kampány volt. A MAI célja szerint egységesítette, átláthatóbbá és biztonságosabbá tette volna a befektetési kondíciókat, ezzel együtt pedig felváltotta volna a több ezer párhuzamosan érvényes bilaterális megállapodást. Az OECD keretein belül formálódó egyezmény azonban elektronikus úton Ralph Nader amerikai zöldpárti politikus egyik szervezetéhez került, majd az internet segítségével gyorsan és világszerte civil szervezetekhez, aktivistákhoz. A MAI kapcsán kibontakozó, globálisan érzékelhető kritika rávilágított arra, hogy a globalizáció nem egyirányú, hanem a világszerte szétszórta dolgozó aktivistacsoportok az elektronikus hálózatok segítségével hatékonyan és egységesen tudnak fellépni. Az internet nem csupán globális nyilvánosságot, de az azzal szervesen együtt létező globális civil társadalmat is megteremtette (Kobrin 1998). Bár a MAI bukása nem tulajdonítható kizárólag a civil szervezetek globális tiltakozásának, a siker mégis növelte az akciókban részt vevő egyének és szervezetek magabiztosságát, végső soron hozzájárult a globalizációkritikus mozgalom önképének, identitásának kiformálódásához. Hasonló jelentősége volt a globalizációkritikus mozgalom történetében a seattle-i csatának, amikor ténylegesen a tüntetések hatására szakadt meg a WTO tanácskozása.

A globalizációkritikus mozgalom eredetét taglaló fenti rövid áttekintő lényege, hogy illusztrálja a mozgalom tipikus jegyeit. A globalizációkritikus mozgalom ugyanis részben

új hatalmi központok megjelenéséhez és a hagyományos politikai akaratképzési intézmények kiüresedéséhez kötődik: a multinacionális cégek befolyásának erősödése az állammal szemben; a törvényhozó hatalommal szemben a végrehajtó hatalom, azon belül is a bürokrácia, illetve a félállami háttérintézmények hangsúlyosabb szerepe; valamint a szupranacionális gazdasági intézmények (Világbank, IMF, WTO) és a makroregionális (elsősorban az EU) szervezetek megnövekedett jelentősége (della Porta 2006: 198). A tematika-
ilag, szervezettségi fokban és rendszerkonformitás szerint elkülönülő mozgalmakat a döntéshozatal megváltozott gyakorlatának, valamint az új hatalmi központoknak a kritikája kapcsolja össze. Legfontosabb követelésük ugyanis a nemzetközi gazdasági szervezetek demokratikus átszervezése, valamint az érintettek, elsősorban a fejlődő országok bevonása a Föld minden lakóját érintő döntésekbe (Castells 2006: 197). Ennek megfelelően a globalizációkritikus mozgalom nem csupán kritizálja az említett intézményeket, de az általuk alkalmazott demokratikus belső stratégiaalkotási, döntéshozatali modellek és a szervezeti megoldások segítségével is demonstrálni kívánja, hogy „lehetséges egy másfajta világ”.

A neoliberalis gazdaságpolitikával, valamint az azt képviselő nemzetközi szervezetekkel szembeni fellépés, illetve ennek a tiltakozó cselekvésnek a közös keretezése (framing) nem az egyetlen mozzanat, ami összekapcsolja a globalizációkritikus mozgalmakat. Donatella della Porta olasz mozgalomkutató kiemeli (della Porta 2007: 6-8), hogy az országhatárokon, kontinenseken átnyúló mozgalomhoz tartozó csoportokat, aktivistákat a mozgalomra jellemző kollektív identitás köti össze, ami természetesen megjelenik önmeghatározásukban is, így az általuk kiadott nyilatkozatokban, szakmai anyagokban, de a transzparensen, szórólapokon is hivatkoznak a globalizációkritikus mozgalomra (*global justice movement, le mouvement altermondialiste, globalisierungskritische Bewegung*). Ezek a csoportok az olcsó, számítógépes hálózatokon keresztül koordinálják közös akcióikat, ami egyrészt biztosítja a hatékonyságot a szétszórt csoportok között, másfelől kizárja, hogy egy szervezet kisajátíthassa magának a globális mozgalmat.

TILTAKOZÁSI CIKLUSOK, DEMOBILIZÁCIÓ

Egyes időszakokban gyakrabban, egymást követően kerül sor olyan tiltakozásokra, amelyek esetében a megfogalmazott követelések és a tiltakozás címzettjei is azonosak, illetve erősen hasonlóak. Ezt a tiltakozási konjunktúrát – bármily triviális – tiltakozási dekonjunktúra, demobilizáció követi. Bár egy mozgalom a szervezetein, a mozgalmi szubkultúrán keresztül is fenn tud maradni, mégis a tiltakozó események segítségével képes a legmarkánsabb ügyképviselőre, a folyamatos mozgósítás azonban nem lehetséges, és az nem is lehet öncél. A tiltakozási hullámok, vagy ahogyan a nemzetközi szakirodalomban

használatos, „ciklusok” kérdését mégsem lehet azzal elintézni, hogy egy általános törvényszerűségről van szó, hiszen éppen azoknak a tényezőknek a vizsgálata érdekes, amelyek befolyásolják, hogy mikor és milyen eredménnyel ér véget egy tiltakozási konjunktúra.

A tiltakozási ciklusokkal behatóan foglalkozó Sidney Tarrow munkásságában a ciklusok a politikai lehetőségstruktúra függvényei, amely egyaránt magában foglalja a formális és az informális politikai eljárásokat, az elitek stratégiáit, az uralkodó szövetségi rendszereket. A tiltakozási konjunktúra tehát összefügg a megnyíló politikai lehetőségstruktúrával. Utóbbi lehet például az, amikor megbomlik az elit egysége, lazul az adminisztratív szigor, nő a tiltakozás sikerességébe vetett hit, vagy új szövetségesekre lel a mozgalom. Tarrow szerint a tiltakozási ciklus nyitányának következményei közé tartozik, hogy a kibővülő lehetőségstruktúra megteremti mások számára is a bekapcsolódás lehetőségét, a tiltakozás új formái jelennek meg; új értelmezési keretek és diskurzusok bukkannak fel, új mozgalmi csoportok jelennek meg, valamint erősödik a tiltakozók és a hatóságok közötti kapcsolat (Tarrow 1998: 142-146). A tiltakozási ciklusok tekintetében Tarrow elveti azt a biológiai determinista nézetet, amely az egyéni életstádiumok analógiájára kívánja magyarázni a mozgalmak felfutását, illetve eljellentéktelenedését. Történelmi példákra alapozva a demobilizációhoz vezető folyamatokat három csoportba rendezi: kifáradás és fragmentálódás, intézményesedés és az erőszak eskalálódása, valamint a hatóságok részéről represszió és bevonás (uo.: 147). Mindhárom csoportban a folyamatok a mozgalmi egység megbomlásához, végső soron a tiltakozási ciklus végéhez vezetnek.

A Tarrow által csoportosított folyamatok nehezen értelmezhetőek egy olyan mozgalom tekintetében, amely deklaráltan több almozgalom koalíciója, esetükben tehát az átfogó mozgalom létét és a demobilizáció okát nem elsősorban a skizmában kell keresni – hiszen nem csupán a részes csoportokat, de a tiltakozási formákat tekintve is színes képet mutat a globalizációkritikus mozgalom. A karneváli hangulatú felvonulás mellett megfér a „black bloc” időzített ámkofutása is. A represszió szintén nem releváns a vizsgált mozgalom tekintetében, hiszen a kezdeti bizonytalanság után a hatóságok a helyi hagyományoknak megfelelően kezelték a globalizációkritikus tüntetéseket is. A kifáradással sem foglalkozunk a demobilizációs tényezők számbavételekor, hiszen az minden tiltakozási hullámot érint, ezért nem specifikus az ezredforduló globalizációkritikus tüntetéseire nézve. Az olyan demobilizációs okokat tehát, mint az intézményesedés és a bevonás, érdemes fontolóra venni.

David Meyer és Douglas Imig szintén a politikai lehetőségstruktúra felől közelítenek a mobilizációs ciklusokhoz, Tarrow-val ellentétben azonban nem kizárólag a tiltakozó mozgalmakkal foglalkoznak. Az általuk alkotott hatfokozatú modellben elhelyezhető a mozgalmak mellett az érdekcsoportok dinamikája is (Meyer és Imig 1993: 265-266). A fokozatok a következők: (1) A társadalmi probléma felismerése: szakpolitikai reformok, új szakpolitikai

problémák felmerülése, vagy a politikai szereplők közötti viszony megváltozása révén végbemenő társadalmi változások elégedetlenséget szülnék. (2) A politikai intézményrendszeren kívüli mozgósítás történik, ami lehet egy szakértői cikk egy folyóiratban, de jelentkezhet akár utcai tüntetések formájában is. (3) A szakpolitikai kérdést és a tiltakozást kísérő médiafigyelem nyomán értelmezési harc bontakozik ki az adott társadalmi és politikai problémákat illetően, valamint felmerülnek a megoldási kísérletek, világossá válik a szereplők pozíciója. (4) Az erőforrások mobilizációja, amelyek forrása lehet magán, civil, állami, de az aktivisták fokozott elköteleződése is lehet az alapja. (5) A szervezetek megpróbálják stabilizálni pozícióikat, elkülöníteni magukat más csoportoktól, miközben rögzítik követeléseiket – mindezt a szervezeti túlélés érdekében. (6) Az erőforrások szűkülése, ami lehet a szakpolitikai siker, represszió, megváltozott közérdeklődés eredménye. Az erőforrások szűkülésével egyes csoportok meg is szűnhetnek.

A fenti séma alapján a globalizációkritikus mozgalom az 5. és a 6. pont környékén tart, bár a fenti sémán érződik, hogy elsősorban ügyképviselési tevékenységet folytató mozgalmakra szabták. Itt is megjelenik az intézményesedés, valamint a 6. pontban a mozgalom sikeressége, a megváltozott közfigyelem, és a fentebb már elvetett represszió. A két modell alapján tehát a demobilizáció, avagy a tiltakozási dekonjunkció alapja a megváltozott közfigyelem, a szakpolitikai siker, az intézményesedés és a döntéshozatalba való bevonás lehet. Az alábbiakban ezeket vesszük sorra, minden demobilizációs tényezőt konkretizálva. Természetesen a felsorolás kiegészíthető, továbbá az elemek egymással összefüggnek, egymást erősítik, itt csupán a legfontosabbakat kívántuk nevesíteni.

MEGVÁLTOZOTT KÖZFIGYELEM: SZEPTEMBER 11., PÉNZÜGYI VÁLSÁG

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás alapjaiban változtatta meg a közbeszédet az Egyesült Államokban. Nehéz az Észak–Dél összefogásról, a globális kizsákmányolásról társadalmi vitát kezdeményezni olyan körülmények között, amikor fontosabb kérdés az újonnan értelmezett hazafiasság tartalma. További problémát jelentett, hogy a mozgalom ugyanazt a neoliberais globalizációt kritizálta, amelynek szimbólumait a terroristák megtámadták, amit a mozgalom ellenfelei nem is restelltek hangoztatni. Szeptember 11-e természetesen nem lehetetlenítette el a globalizációkritikus mozgalmat, de annak központja észrevehetően Európába tevődött át, ami érthető annak fényében is, hogy egyrészt az Egyesült Államokban szigorodtak a biztonsági intézkedések, másrészt nem igazán lehetett elnyerni a közvélemény támogatását külföldi szervezeteket is felvonultató, külsőségeiben gyakran militáns tömegtüntetésekkel. Jól illusztrálja ezt, hogy a Washingtonban

megrendezendő 2001-es IMF–Világbank éves tanácskozásával szemben szervezett tüntetést a szervezők végül nem tartották meg.

Az amerikai mozgalom szempontjából azonban nem volt feltétlenül kedvezőtlen a közhangulat ilyen éles megváltozása. Az aktivisták a tömegtüntetések helyett látványos utcai performanszok, színházi előadások segítségével adtak hangot ellenvéleményüknek. A mozgalmi szervezetek közvetlen lobbitevékenységbe kezdtek, erősítették a szervezetek think-tank jellegét (Paczynska 2008: 14), ezzel közvetlenül is hozzájárultak a Szociális Világforum mozgalom erősödéséhez, végső soron pedig a mozgalom intézményesedéséhez. Európában azonban a megváltozott amerikai külpolitika inkább erősítette a mozgalmat, elsősorban a háborúellenes szárnyat. A mozgalom értelmezésében Bush elnök külpolitikája, Irak megtámadása része a neoliberais globalizációnak. Európában sokkal inkább a pénzügyi válság és az annak kapcsán kibontakozó közbeszéd tereli el a közvélemény figyelmét az európai jóléti rendszerek fenntarthatóságáról. A regulációs intézkedésekről szóló viták részei egy másik demobilizációs tényezőnek, a szakpolitikai sikerek is.

A DÖNTÉSHOZATALBA VALÓ BEVONÁS: NGO-K ÉS NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

A nemzetközi gazdasági szervezetekkel szembeni egyik kritika azok transzparenciájával, működésük demokratikus jellegével szemben fogalmazódott meg Seattle-ben. A folyamatos kritikák hatására ezen szervezetek – bár eltérő mértékben – szélesítették a részvétel lehetőségét civil szervezetek, magánszemélyek részére, valamint próbáltak eleget tenni az átláthatóság követelményének.

A WTO tekintetében az 1996-ban kiadott *Guidelines for Arrangements on Relations with Non-Governmental Organizations* ad iránymutatást a világkereskedelmi szervezet és az NGO együttműködésére nézve. A *Guidelines* kimondja, hogy a civil szervezetek értékes információval segíthetik a WTO munkáját, abban azonban közvetlenül nem vehetnek részt. Az IMF-fel ellentétben ugyanakkor a WTO-nál regisztráltathatják magukat civil szervezetek, amelyek ezután három – különböző jogosítványokat biztosító – státuszba sorolhatóak (Van den Bossche 2006: 9). A regisztrált szervezeteknek lehetőségük nyílik arra, hogy részt vegyenek a Miniszeri Konferenciákon (1. táblázat). A WTO titkársága rendszeresen tart szimpóziumokat, amelyeken NGO-k képviselői, kutatók, újságírók, üzletemberek regisztrálnak. Talán nem véletlen a globális tiltakozások tükrében, hogy 2003-ban alakult meg a WTO főigazgatójának személyes kezdeményezésére a 10 civil képviselőből álló *Informal NGO Advisory Body*, abból a célból, hogy állandó párbeszéd alakulhasson ki a befolyásos civil szervezetek és a főigazgató között (Van den Bossche 2006: 15).

1. táblázat

A WTO Miniszteri Konferencián regisztrált és megjelent NGO-k száma

Miniszteri konferencia	Regisztrált NGO-k száma	Megjelent NGO-k száma
Singapore 1996	159	108
Geneva 1998	153	128
Seattle 1999	776	686
Doha 2001	651	370
Cancún 2003	961	795
Hong Kong 2005	1065	836

Forrás: Paczynska (2008)

A 1990-es évek második felétől az egyre erősebb kritikák hatására az IMF is bővítette kapcsolatait civil szervezetekkel, bár az NGO-k bevonása nem mérhető a Világbank gyakorlatához. Hasonlóan a WTO-hoz, az IMF szerint a direkt elszámoltathatóság nem közvetlenül, hanem a tagországok kormányain keresztül történhet meg. Az IMF-nek nincs hivatalos akkreditációs eljárása, a civil szervezetekkel való konzultációra az éves és ad hoc tanácskozásokon, konferenciákon nyílik lehetőség (Rapinsky és Van den Bossche 2007: 179-184). Ebben a tekintetben tehát az IMF továbbra is zárt, a párbeszédre többnyire informális keretek között adódik mód.

A Világbank 2002 után kezdett fokozott párbeszédbe a civil szervezetek képviselőivel, mind a szervezet központjában, mind lokális, illetve nemzeti szinten. A civil kapcsolatok fejlesztésének legfontosabb eszköze a 2003-ban alakult *World Bank-Civil Society Joint Facilitation Committee*, amelynek tagjai között olyan NGO-k találhatók, mint az Amnesty International vagy a Transparency International (Paczynska 2008: 14). A civil kapcsolatok tehát mindhárom szervezetnél – ha eltérő mértékben is – az ezredforduló környékén kaptak új erőre, ami kétségkívül a globalizációkritikus tiltakozásoknak is köszönhető, az NGO-k bevonása révén ugyanis növelhető a nemzetközi szervezetek elfogadottsága. A döntéshozatalba való bevonásról azonban egyik szervezet esetében sincs szó, az NGO-k részvétele inkább a döntések átláthatóságát növeli.

A MOZGALOM INTÉZMÉNYESEDESE: A SZOCIÁLIS VILÁGFÓRUM

Az első Szociális Világforumot Porto Alegre-ben rendezték 2001-ben. A brazil város már akkor azzal vívta ki a neoliberális gazdaságpolitika kritikusaik elismerését, hogy részvételi költségvetést vezetett be, azaz a város lakói a költségvetés meghatározott szegmense felett közvetlenül maguk dönthettek. Az SZVF szervezői tudatosan egy „ellen-Davost” kívántak létrehozni, ahol lehetőség nyílik az alternatív globalizációval kapcsolatos diskurzusok folytatására.

2001. június 11-én Sao Paulóban az SZVF nemzetközi tanácsa egy elvi nyilatkozatot adott ki, amely szerint „az SZVF szemben áll a neoliberális globalizációval, a tőke uralmával, az imperializmus bármely formájával, az állami erőszakkal, a leigázás bármely formájával, az elidegenedéssel és elembertelenedéssel. Igenli az emberközpontú társadalmat, a környezet védelmét, a társadalmi igazságosságot, az egyenlőséget, a népek szuverenitását (az ezeket szolgáló demokratikus intézményrendszert), az erőszakmentességet, a szolidaritást. Eszközei a tapasztalatcsere, a demokratikus vita, a közös akciók” (Artner 2003: 33).

Az SZVF minden alkalommal szegényebb déli országban kerül megrendezésre, annak érdekében, hogy minél nagyobb számban vehessenek részt a helyi civil szervezetek képviselői, másrészt ezzel is jelzik a szervezők, hogy elkötelezettek a déli országok problémáinak kezelése iránt. A SZVF-en kerekasztal-, pódiumbeszélgetéseken vitatják meg az éppen aktuális kérdéseket a mozgalmi szervezetek képviselői, ezzel erősödik a szervezetek think-tank jellege. Az SZVF tulajdonképpen az egész globalizációkritikus mozgalom intézményesedésének tekinthető.

SZAKPOLITIKAI SIKER: SZEMLÉLETVÁLTOZÁS A GLOBÁLIS PÉNZÜGYEK TEKINTETÉBEN

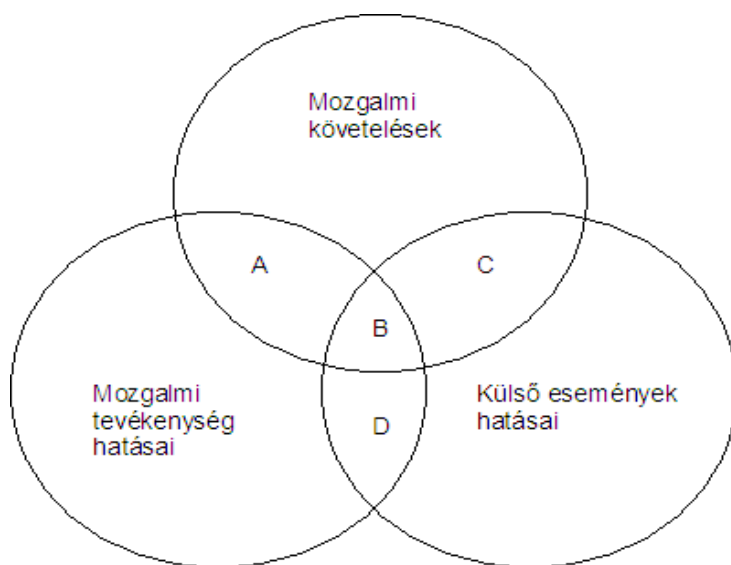
A talán legismertebb globalizációkritikus szervezet, a több országban aktív ATTAC központi követelése a Tobin-adó, azaz a spekulatív tőke mozgások megadóztatásának bevezetése volt. Ez az ötlet a globális pénzügyi válság nyomán a legmagasabb szinten merült fel, Angela Merkel és Nicolas Sarkozy közösen léptek fel az EU állam- és kormányfőinek 2010-es csúcstalálkozóján a tranzakciós adó bevezetése érdekében.¹ Az erőteljesebb

¹ A G20 napirendjén a tranzakciós adó. *EurActiv.hu*, 2010. 06. 18. <http://www.euractiv.hu/gazdasag/hirek/a-g20-napirendjen-a-tranzakcios-ado-002851>

állami beavatkozás, a neoliberális paradigmán túlmutató megoldások konkrét fogantatása természetesen a pénzügyi válságra adott válasz, ebben a tekintetben nehéz felmérni, milyen mértékben köthetőek a globalizációkritikus mozgalomhoz és tekinthetőek az általa elért eredményeknek. A mozgalmi eredmények felmérését nehezíti, hogy a politikai döntéseket végső soron állami szervek hozzák meg, a mozgalmi követelések a médiában jelennek meg, a mozgalom lehetőségeit pedig befolyásolják szövetségesei, illetve ellenfelei. Charles Tilly szemléletesen ábrázolja (Tilly 1999: 269), hogy a mozgalmi követelések, a külső behatások és a mozgalmi tevékenység metszetei közül egy terület (A) esetén igaz, hogy a mozgalmi tevékenység közvetlenül visszahat az eredeti mozgalmi követelésekre (lásd 1. ábra). A szemléletváltozást azonban nem egyedül a regulációs intézkedések jelzik, ugyanilyen üzenet az NGO-k fentebb bemutatott bevonása a nemzetközi gazdasági szervezetek munkájába.

1. ábra

A mozgalmi eredmények azonosításának problémája

Jelmagyarázat:

A = Mozgalmi tevékenység hatásai, amelyek közvetlen következménnyel vannak a mozgalmi követelésekre

B = Mozgalmi tevékenységek és külső befolyások együttes következménnyel vannak a mozgalmi követelésekre

C = Külső események hatásai, amelyek közvetlen következménnyel vannak a mozgalmi követelésekre

D = Mozgalmi tevékenységek és külső befolyások, amelyek nincsenek következménnyel a mozgalmi követelésekre

Forrás: Tilly 1999: 269

MAGYAR GLOBALIZÁCIÓKRITIKUSOK

A magyar globalizációkritikus mozgalom történetében fontos fejezetet jelentenek a háborúellenes tüntetések, amelyek elsősorban médiafigyelmet, több támogatót, önkéntest, és nem utolsósorban a közös cselekvés során a mozgalomhoz és annak céljaihoz való kötődést alakítanak ki a benne részt vevő egyéneken. George W. Bush amerikai elnök 2006. júniusi magyarországi látogatása során az elnök politikáját helytelenítő magyar szervezetek közös demonstrációt hirdettek meg. Az alternatívokat tömörítő Civilek a Békéért nevű ernyőszervezet résztvevői „békés tüntetéssel” akarták „kifejezni tiltakozásukat az Amerikai Egyesült Államok háborús politikája, Irak és Afganisztán megszállása, a foglyok megkínzása, az emberi jogok lábbal tiprása, a demokratikus szabadságjogok sorozatos megsértése és korlátozása, az Egyesült Államok éghajlatváltozást előidéző szerepe, valamint az ellen, hogy rákényszerítik a világra a génmódosított élelmiszereket.”² Sajtóközleményükben a szervezetek azt követelték, „hogy Magyarország ne támogassa George W. Bush háborús politikáját”, valamint a Civilek a Békéért felszólított „minden békeszerető embert, tüntessen a béke mellett, a háborús politika és a neoliberális globalizáció legfőbb megvalósítóját, Bush ellen”.

A Civilek a Békéért szervezet nem ekkor alakult, hanem már korábban, az iraki háború elleni tüntetések során jött létre mint civil koalíció. Akkor, 2003-ban egy másik, szintén Irak megtámadását ellenző civil koalíció is létrejött: a Békélánc, amelyet olyan szervezetek alkottak, mint a Zöld Fiatalok és a Humanista Mozgalom, 2003. február 17-én külön tiltakozott, majd csatlakozott a Civilek a Békéért demonstrációjához. Utóbbinak az ATTAC volt az egyik legfontosabb szervezője. Ugyanígy, együtt, de mégis külön emlékeztek meg egy hónappal később a háború áldozatairól. Széles, ugyanakkor kissé eklektikus civil koalíció jött létre, bár a 2003-as tüntetéshez képest a 2006-os Bush-ellenes tüntetés során egymáshoz világnézetileg sokkal közelebb álló szervezetek demonstráltak.

A nemzetközi mozgalomnál bemutatott demobilizációs tényezők mellett Magyarországon további események is szerepet játszottak abban, hogy eltűntek az utcákról a globalizációkritikus tüntetők, attól függetlenül, hogy a globális mozgalom

2 <http://www.vedegylet.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=464>

intézményesedése, a tiltakozási dekonjunkcióra önmagában is visszafogta a hazai mozgalmat. A hazai tiltakozások mögött álló szervezetek, mint a Védegylet, a Humanista Mozgalom, a Zöld Fiatalok jelentették a személyi és szervezeti bázisát a Lehet Más a Politikának (LMP); magának a pártnak a neve is a globalizációkritikus mozgalomra utal. A párt megalakulásával ugyanakkor a magyar globalizációkritikus mozgalom erőforrásokat veszített, hiszen a korábbi mozgalmi szervezők energiájukat a pártépítésre, az aktivisták a kampányban való részvételre fordították, a mozgalmi mobilizáció helyett tehát a választói mozgósítás kapott elsőbbséget. Nem szabad ugyanakkor elfelejteni, hogy bizonyos tekintetben az LMP is része a globalizációkritikus mozgalomnak, azonban mint párt a politikai kérdéseknek nem csupán egy korlátozott szegmensével kénytelen foglalkozni, ezért a személyi és szervezeti erőforrások újrendezése kétségtelenül gyengítette a globalizációkritikus mozgalom tiltakozási potenciálját.

Az LMP megalakulása mellett fontos szerepe volt a 2006-os őszi eseményeknek, valamint a felfutó radikális jobboldali mobilizációnak abban, hogy a globalizációkritikus tiltakozások száma látványosan csökkent. Az őszi beszéd egyrészt megváltoztatta a közvélemény figyelmét, egyre kevésbé tűnt fontosnak az Egyesült Államok külpolitikája, másfelől a radikális jobboldali tiltakozások fizikailag is elvették a teret a globalizációkritikus mobilizáció elől. Magyarországon a legtöbb tiltakozás Budapest belvárosára korlátozódik, ezért egy permanens mobilizációs időszakban, amikor a tiltakozások gyakran erőszakosak, az utcai tüntetések szervezése komoly kockázatokat jelenthetett volna. A globalizációkritikusok (1) összetűzésbe kerülhettek volna a radikális jobboldali tüntetőkkel vagy (2) akár a rendőrséggel, továbbá (3) elbizonytalaníthatták volna saját táborukat a demonstrációs eszköz alkalmasságával kapcsolatban, valamint a (4) közvélemény is nehezebben tudta volna megkülönböztetni az egyes tiltakozókat egy olyan időszakban, amikor a megcélzott társadalmi csoportok körében az utcai tüntetés nem a legnépszerűbb akcióforma.

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2000-es évek elején több nagyszabású tiltakozó eseményre került sor a globalizációkritikus mozgalom részéről, azonban az évtized végére úgy tűnt, hogy kimerült a mozgalom. A tiltakozási ciklusokkal foglalkozó szakirodalom alapján a következő demobilizációs faktorokat különböztettem meg: a közfigyelem megváltozása, a döntéshozatalba való bevonás, a mozgalom intézményesedése, a mozgalmi sikeresség. A közfigyelem megváltozása az Egyesült Államokban volt látványos, ahol szeptember 11-e után minden kollektív akció más megítélés alá esett, ami így az amerikai mozgalom think-tank

jellegét erősítette, közvetlenül is hozzájárulva a globális mozgalom intézményesedéséhez. Európában a közvélemény figyelmét később, a pénzügyi válság nyomán kötik le azok a viták, amelyek az európai jóléti rendszerek fenntarthatóságáról és reformjáról szólnak. A nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, WTO, Világbank) az ezredforduló óta fokozott mértékben vonnak be NGO-kat munkájukba, ez azonban inkább a transzparenciát erősíti, ráadásul a nagy, erőforrásokban gazdag szervezeteket érinti, így a demobilizációs tényezők között a legkisebb jelentőségű. A mozgalom már említett intézményesedésére a legjobb példát a Szociális Világfórum adja. Ellencsúcs jellegénél fogva a szakértői párbeszédre ad alkalmat, ezzel is a think-tank szervezeteket juttatva előnyhöz. A pénzügyi válság által is előtérbe állított regulációs javaslatok – azok etatista jellegük ellenére is – egybecsengenek a globalizációkritikus mozgalom korábban is hangoztatott alternatív gazdasági elképzeléseivel, nehéz azonban megítélni, hogy ez milyen mértékben köszönhető a mozgalmi tevékenységnek. A magyar globalizációkritikus mozgalom esetében a demobilizáció két legfontosabb okaként az LMP megalapítását és a radikális jobboldali utcai mobilizációt neveztük meg.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Artner Annamária (2003): *Globalizációkritika a világban. Az „antiglobalizációs” mozgalmak céljai és tevékenysége*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Műhelytanulmányok, Vol. 54.
- Castells, Manuel (2006): *Az információ kora: gazdaság, társadalom és kultúra. 2. kötet: Az identitás hatalma*. Gondolat, Infonia.
- Della Porta, Donatella (2007): *The Global Justice Movement. Cross National and Transnational Perspectives*. Boulder Co. Paradigm.
- Della Porta, Donatella (2006): *Globalization from below: transnational activists and protest networks*. University of Minnesota Press.
- Kobrin, Stephen J. (1998): The MAI and the Clash of Globalizations. In: *Foreign Policy*, No. 3.: 97–109.
- Meyer, David S. – Imig, Douglas R. (1993): Political Opportunity and the Rise and Decline of Interest Group Sectors. In: *The Social Science Journal*, Vol. 30., No. 3.: 253–270.
- Paczynska, Agnieszka (2008): *Turtles, Puppets and Pink Ladies: the Global Justice Movement in a Post-9/11 World*. Working Papers in Global Studies, No. 1., August. Institute for Conflict Analysis and Resolution, George Mason University, Center for Global Studies.
- Rapinsky, Sergey – Van den Bossche, Peter (2007): *NGO Involvement in International Organizations: A Legal Analysis*. British Institute of International and Comparative Law.
- Tarrow, Sidney G. (1998): *Power in movement: social movements and contentious politics*. Cambridge University Press
- Tilly, Charles (1999): From Interactions to Outcomes in Social Movements. In: *How social movements matter*. Szerk.: Giugni, Marco – McAdam, Doug – Tilly, Charles. University of Minnesota Press: 253–270.
- Van den Bossche, Peter (2006): *NGO Involvement in the WTO. A lawyer's perspective on a glass half-full or half-empty?* Maastricht Working Papers, Faculty of Law, Universiteit Maastricht.